

НИКОЛАЙ Б. ПОПОВ

ДЪБЛИН 1913

chitanka.info

Дъблин: реалност и мираж на европейския хоризонт, мокра и мъглива, потънала в мечти, мистика или махмурлук — откъдето и да я погледнеш, „столицата“ на колониална Ирландия таи някаква антиномия, двусмисленост, парадокс: най-ирландски и не-ирландски, излишен и неизбежен, свой-чужд град-пресадка, плод на пренос, преселение (започнало с предателство), превод, пренаименование: межда между два етноса, два езика, две истории.

Към шизоидния културно-исторически и национален дъблински мит XX век добави измерението на класовия конфликт: не че допреди това Дъблин е безкласова утопия — напротив, но защото началото на политическия XX век за Дъблин и Ирландия настъпва с началото на *организираната* класова борба — голямата стачка от 1913 година. Историята ѝ е длъжница; ирландската литература — също. Джеймс Коноли, героят от ирландския Великден 1916, още навремето писа: „Каузата на труда е каузата на Ирландия, каузата на Ирландия е каузата на труда“; но ходът на събитията след 1913 — самото въстание, националноосвободителната война, междуособните размирици и т.н., докато достигнем до положението в Северна Ирландия днес, — в значителна степен остави в сянка кървавата дъблинска неделя от август 1913. Доколкото мирисът на барут и бомбените експлозии продължават да напомнят, че Ирландия още не се е събудила от кошмара на своята история, вниманието на света остава съсредоточено предимно върху видимо неразрешимия национално-религиозен проблем. Но има и друга Ирландия и именно на фона на този уклон, довел няколко поколения ирландски националисти до трагична задънена улица, романът на Джеймс Плънкет „Разблуден град“ представлява нещо повече от чисто литературно явление и разкрива — колкото на чуждестранния читател, толкова, струва ми се, и на самите ирландци — малко познати или позабравени страници и уроци от недалечното минало, чието значение днес едва ли би могло да бъде преувеличено.

Ако можеше да поведем диалог със съвременниците на стачката в навечерието на август. 1913 и да им „предскажем“ бурята, която скоро ще се разрази в Дъблин, те сигурно биха отвърнали, че това е „червена херинга“ (от нея ирландците правят зелен хайвер). Гръм от ясно небе? И да, и не, защото, както пише Коноли, „има моменти в историята, когато разбираме, че е по-лесно да убедиш множеството,

отколкото при нормални обстоятелства — отделни лица: когато идеите сякаш изведнъж обхващат хората, за разлика от обикновено, когато на отделни люде е нужно време, за да схванат никакви идеи. Пропагандистът може с десетилетия да работи без никакъв успех, когато изведнъж някакво голямо събитие идва, за да потвърди принципите, които той е насаждал, и се оказва, че семето, хвърлено от него, е изкласило по цялата земя. По отношение на идеята за пролетарското единство и семето на работническата солидарност Дъблин 1913 бе голямото събитие, обхванало съзнанието на масите, силата, която позволи на семето да даде плод на тези острови“. Ирландската история подготвя тази реколта издалеч.

В продължение на десетилетия, особено след т.нар. „Уния“ от 1800 година, британският колониализъм в Ирландия преследва две взаимно свързани цели: икономическа — да си осигури евтин аграрен придатък, в расова — да намали неудобно многобройното и неудобно гладно местно население. Индустриалната революция, преобработила живота в метрополията, подминава Ирландия. Въпреки това (а може би тъкмо вследствие на икономическата, социалната и политическата изостаналост) социализмът намира почва в страната твърде рано, непосредствено след бедствените „гладни години“ 1845–1848. Ръководителите на легендарното „Братство на фенианците“ са членове на Първия интернационал и поддържат тесни връзки с революционно-демократичните кръгове в Европа. През 1896 г. Джеймс Коноли основава ирландската социалистическа работническа партия и полага усилия да обедини прогресивните сили в страната под знамето на единна национално-социална платформа, а през 1900 г. Ирландия е призната за самостоятелна нация на Парижката социалистическа конференция. След 1903 г., когато Коноли е принуден да емигрира, ирландският пролетариат е оглавен от обаятелния Джим (Джеймс) Ларкин. Междувременно мизерията е взела пропорции, които правят конфликта неминуем.

Нека се опитаме да погледнем Дъблин през очите на съвременниците. Арнолд Райт, който нарича себе си „безпристрастен“ историк на ларкинизма от 1908 до „позорното поражение на опита да се установи на ирландска почва особено вредоносна форма на синдикализъм“, непосредствено след август 1913 се заема да анализира причините за ожесточения сблъсък и без да иска (книгата

му е написана по поръчка от дъблинските индустриалци), достига до поразително самоизобличение:

„Дъблинските бордеи са уникално явление в ада на социалната деградация. Никъде другаде няма да намерите съсредоточени тъй много от злините, свързани с дъното на съвременната ни цивилизация... Според правителствената анкета от ноември-декември 1913 (в дъблинските бордеи) живеят — ако е уместно да употребим тая дума — 25 822 семейства или общо 87 305 души... В анкетата жилищата са разделени на три групи: (а) къщи, които изглеждат солидни, (б) къщи, които са тъй прогнили или лошо построени, че се намират на границата на обитаемостта или отвъд нея, (в) къщи, негодни за обитаване, които не подлежат на ремонт. В първата група влизат 1516 семейства или 27 032 души. Във втората — 10 696 семейства или 37 552 души. В последната — 1518 семейства или 22 701 души. Вероятно би могло да се каже без преувеличение, че мнозинството обитатели на бордеите — около 1/3 от населението на града — живее при условия, които са пагубни във физическо и нравствено отношение... Макар да е невъзможно да не се отнасяме със съчувствие към обитателите на дъблинските бордеи — това тъй окаяно съсловие, — не бива да забравяме, че естеството на техния начин на живот снижава стойността им на пазара на работната сила. Многобройни свидетели подчертават, че мъжете, попаднали в тези ужасии коптори, се израждат физически. Веднъж погълнати от бездната, те бързо губят не само лично достойнство, но и способност за продължително физическо усърдие. Обзема ги нравствена *malaise*, която ги прави податливи на всякакви лоши влияния... Ако се замислим над безрадостното съществуване, на което ги е обрекла съдбата, не бихме могли да корим чувствата им: и най-добрите мъже биха се огънали под огромното бремене, което дъблинските бордеи полагат на плещите им. В същото време обаче мисълта за деморализацията и упадъка на физическа сила, причинявани от тая порочна жилищна система, трябва да ни предпазва от прекомерна критика на работодателите, принудени да използват тоя долнокачествен материал.“

Привеждам този дълъг откъс, защото и фактите, и лицемерната филантропия на Рант са пряко свързани с действието и идеологическите позиции в романа и защото именно от

„долнокачествения“ материал, за който говори Райт, Джим Ларкин създава организация от нов тип — Съюза на транспортните и общите работници, чието бойно кръщение е залегнало в центъра на „Разблуден град.“ Да припомним накратко хронологията.

Успоредно с подема на работническото движение, господарят на транспорта и печата в Дъблин, Уилям Мартин Мърфи, основава федерацията на работодателите с цел да смаже неудобния съюз. През 1913 година Мърфи уволнява от империята си всички профсъюзни членове и наема стачкоизменници. Ефектът е обратен. Към стачката се присъединяват железничари, докери, моряци. Дъблин е парализиран. Въпреки терора на колониалната полиция и войска и въпреки забраната на властите, публично изгорена от Ларкин на 31-и август, той успява да проникне през полицейския кордон и произнася реч на грандиозния митинг за солидарност. За ентусиазма на стачниците разказва Шон О'Кейси:

„В Дъблин бе лумнала кладата на недоволството. Обагрени от заревото на пламъците, лицата на дъблинските работници излъчваха решимост и заплаха. На големия площад пред Либърти Хол се тълпяха хиляди мъже, в чиито гърди гореше огънят на битката. Градът преливаше от страст и дързост, ожесточен, готов за бой... Чувствувахе се, макар и несъзнателно, че тази борба ще бъде ирландският Армагедон между труда и капитала.“ (*История на ирландската гражданска армия*, Дъблин, 1919)

В последвалото сътъкновение с полицията (дъблинската „кървава неделя“) по улиците падат неколкостотин жертви — повечето случайни минувачи. Няколко дни по-късно 403 фирми обявяват локаут с условието, че ще приемат обратно на работа само онези, които са задължати да не членуват в съюза.

Всесилната католическа йерархия отпърво предпазливо изчаква хода на събитията, без да се ангажира, но когато гладът принуждава стачниците да изпратят група деца в английски семейства, в Дъблин се развихря католическа истерия за спасение на детските души от козните на безбожниците, акцията е осуетена, а организаторите ѝ са арестувани и обвинени в опит за отвлечане на деца. След неколкомесечна борба стачката заглъхва; работниците се връщат на работа: не са победили, но не са и победени. Ирландия е преобразена и промяната най-добре

може да се изрази със знаменития стих на Нейтс: „Роди се страшна красота.“^[1]

* * *

Плънкет оставя фактите и събитията да говорят сами за себе си, пречупени през множество индивидуални съдби и непримирими класови интереси. В романа^[2] ще срещнем представители от всички дъблински съсловия; ще надникнем в техния бит и начин на живот — от елегантните предградия до копторите и подземията; ще чуем пъстрата дъблинска словесна култура от началото на века, в която политическата реторика, националистическата пропаганда и религиозната проповед се преплитат с веселото разноречие на сочната — необразована, но жизнена — реч от дъното, с ирландската улична балада и пиперливото сквернословие, и където все по-уверено звучи и гласът на новото пролетарско съзнание. „Разблуден град“ в еднаква степен може да бъде определен и като исторически, и като работнически роман; и независимо от някои недообработени страници и отстъпки (има предвид сцените, където мелодрамата или битовизмът натежават), успешно осъщественият жанров синтез, наред с диалектическия подход към историята, решителните оценки и преоценки, на които навежда, и безспорната разказваческа дарба на Плънкет, напълно заслужено завоюваха и читателска популярност, и критическо признание — в Ирландия и в чужбина.

Приносното значение на романа в съвременната ирландска и изобщо англоезична литература се проявява в няколко линии. На първо място, ако изключим драматургията и мемоарната проза на Шон О'Кейси, допреди Плънкет в ирландската литература нямаше сериозен опит да се внесе работническа тематика в жанра на историческия роман и не просто да се внесе, но да се наложи гледната ѝ точка по отношение както на събитийната основа, така и на художествения типаж. Еволюцията на текста е показателна. Ако в първоначалните драматургични варианти акцентът пада върху голямата и вече завършена историческа личност (Джим Ларник), в „Разблуден град“ Плънкет използва новата жанрова форма на романа не само за да разшири обхвата на изображението, а преди всичко за да представи

процеса на *формирането* на работническия трибун отдолу, от трудовите маси, и чрез, и успоредно с него — формирането на революционна готовност у класата. Ето защо фокусът на изображението се премества от Ларкин (чието почти невидимо присъствие все пак се чувства в целия роман) върху Фиц — младия работник, чиято съдба представя, от една страна, младежките години на Ларкин, а, от друга — младостта на класата и осъзнаването ѝ като класа.

Този подход води до съществени отлики от идейно-емоционалната структура, характерна за повечето английски работнически романи. Независимо от класовата принадлежност на самите им автори, в мнозинството от тях преобладава външната ценностна гледна точка; единичният герой, чиито дилеми често са дилемите на конформизма или съблазните на „работническата аристокрация“ — пътят към висшето общество чрез брак над собствената среда и т.н. Тези романи, независимо от гневните нотки, нерядко са проекция на своеобразен комплекс на социална малоценност, авторите им сякаш се боят да представят своите герои в реалната им среда.

Напротив, у Плънкет акцентът пада върху трудовия процес, защото именно в него се ражда класовото работническо съзнание, чувството за солидарност и необходимостта от нея — първоначално стихийно, докато достигнем до закономерността на организираната класова борба. Достойнства на романа е, че този процес е пресъздаден без никаква тезисност, в неговия естествен и лъкатушен ежедневен ход. Затова именно (отново за разлика от предимно ироничните развързки в английския работнически роман, където завършващият щрих е успехът/неуспехът на героя да се отчужди от своята и приобщи към чуждата нему среда и ценностна система), финалът на „Разблуден град“ е проникнат от сдържан оптимистичен патос: стачката е създала и калила ценности и добродетели, на които принадлежи утрешният ден. Този финал е отворен, от него лъха сила, действеност и нов живот.

Извънредно важен момент в романа — както можем да очакваме от произведение на ирландската литература — е постановката на парливия национален проблем. Плънкет съди миналото от позицията на настоящето, но и настоящето — от позицията на революционното минало. Сам по себе си още изборът му да пише за 1913, а не 1916, е

многозначителен. Първо, защото — за разлика от почти всичко, казано по въпроса (от историята и литературата) — Плънкет не изолира националния проблем, и особено мистифицираните религиозни различия, а напротив — изследва връзките между колониалната зависимост и социалното и духовното битие на класово поляризирана Ирландия: ироничното контрапунктно начало на романа загатва за бездната, но и за близостта и зависимостта между световите на английския крал и дъблинския просяк, на ирландската едра буржоазия и трудова Ирландия. Буржоазният национализъм неведнъж е злоупотребявал с мисълта на Маркс и Енгелс, че пролетариатът няма родина. „Разблуден град“ разкрива истинския смисъл на тези думи. Когато господството ѝ е застрашено, именно буржоазията забравя вътрешнопартийните и религиозни дразги — между лоялисти и националисти, католици и протестанти и т.н. Обратно, пролетариатът „няма родина“ в буржоазната държава, неговите класови ценности и солидарност нямат нищо общо с кресливото лозунгажийство, но когато удари часът, ирландските работници не се поколебаха да се жертвуват за свободата на родината. Тъкмо това се потвърждава от знаменателните 1913 и 1916 в ирландската история, когато буржоазният Дъблин двукратно предаде Ирландия (и не само я предаде, но я и окарикури). Днес, в контекста на северноирландската трагедия, проникновеният — класов — историзъм в романа на Плънкет звучи по-актуално от когато и да било.

„Разблуден град“ продължава голямата традиция на дъблинската проза в ирландската литература с нейното специфично двойствено отношение към Дъблин: града и мита. Заглавието на романа^[3], взето от сатирата на Денис Джонстън „Старата дама казва «Не»“, наемква за ирландския и по-специално дъблински „комплекс на Юда“; цялата ирландска история би могла да се пренапише въз основа на предателствата, които бележат повратни точки в нейния ход. В тази история Дъблин ще играе централна роля и неслучайно ирландците казват, че Дъблин не е Ирландия. В пиесата на Джонстън предателството се изразява в това, че вече свободното дъблинско гражданство (действието се развива през 30-те години) забравя националните си герои и опошлява техните идеали. Тази тема в романа има две страни: писателят разкрива истинското лице както на патриотите от породата на Мърфи, предали Дъблин по време на

голямата стачка и само след година продали ирландската кауза в началото на Първата световна война, така и на католическата йерархия; от друга страна, подобно на Джонстън, Плънкет изправя на съд предателски късата памет на дъблинчани, особено на събратята си по перо.

И има право да съди, защото сърцето му принадлежи на другия — истински ирландския — Дъблин.

[1] Този стих е посветен на Великденското въстание, но доколкото „страшната красота“ се отнася до Ирландската гражданска армия, осъществила въстанието, тя се ражда именно през август 1913 от отрядите на стачниците. — Б.а. ↑

[2] Самият роман има необичайно дълга история. Профсъюзен активист още от 1938 г., през 1946 Плънкет е избран за отраслов и организационен секретар на ирландските профсъюзи, на който пост работи под непосредственото ръководство на Джим Ларкин, и се изявява като публицист. Професионален писател става почти по неволя: когато през 1955 г. посещава с работническа делегация СССР, католическата реакция го подлага злостни нападки и изисква оставката му. Въпреки че профсъюзът не капитулира, Плънкет минава на работа в ирландското радио, написва радиопиесата „Джим Големия“, посветена на Ларкин, и издава първия си сборник разкази. През 1958 г. сценичният вариант на пиесата се играе в Дъблин с голям успех. Романът „Разблуден град“ бе издаден през 1969, а преда няколко години телевизионната му екранизация има голям успех в Ирландия и Великобритания. — Б.а. ↑

[3] В английския език градовете се асоциират с женски род, така че буквалният превод на заглавието гласи „Град — блудница“. — Б.а. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.